

Arno Forsius

Karhu ja kansanlääkintä

Metsän pedoista karhulla on aina ollut kansan keskuudessa erityinen merkitys voimansa ja vaarallisuutensa sekä ihmistä muistuttavien piirteittensä vuoksi. Pelottavuuden vuoksi karhua nimitettiin useimmiten kaunistellen mesikämmeneksi tai otsoksi. Mutta toisinaan siitä käytettiin myös nimityksiä kouko, kurko, menninkäinen, kyöpeli ja mörkö, jotka kaikki tavalla tai toisella liittyivät kuolemaan.

Kaadettu karhu katsottiin kuolleeksi vasta sitten, kun siltä oli poistettu vaarallisuuden tunnukset, hampaat ja kynnet. Niitä entisajan poppamiehet kantoivat kukkaroissaan ja käyttivät taikakaluina, kun he lepyttivät pahoja henkiä ja ennustivat tulevia tapahtumia. Karhun hammas saatettiin myös ripustaa lapsen kaulaan suojaksi pahoja voimia vastaan.

Kun tauteja alettiin hoitaa lääkkeillä ja lääkkeenomaisilla aineilla, löytyi myös karhusta saaduille aineksille käyttöä. Yleisimmin kuviteltiin, että ne vaikuttivat ihmiseen ja hänen tauteihinsa samankaltaisuuden perusteella. Selkein esimerkki siitä on ehkä, että keltaista sappea käytettiin keltataudin parantamiseen. Useimmiten hoitotavat perustuivat pelkästään taikauskoon ja niiden selitysten ajatuskulku oli hyvinkin hämärä.

Kaadetulta karhulta otettiin talteen hampaiden ja kynsien lisäksi tietenkin lihat ja talja sekä tautien parantamista varten veri, sappi, rasvaa, karvoja, vieläpä kurkunpää henkitorvineen. Uroskarhulta otettiin talteen myös kivekset ja sen penisluusta saatiin taikakalu, jota voitiin käyttää apuna sukupuolielämän vaikeuksissa. Seuraavassa on eräitä esimerkkejä karhun elinten käytöstä sairauksien hoidossa.

Karhun voimakkuuden ihailusta on johtunut, että eränkävijät ovat karhun kaadettuaan juoneet sen verta lämpimänä saadakseen siitä itselleen tämän uljaan eläimen elinvoimaa. Myös karhun lihan syömisen uskottiin antavan erityistä voimaa. "Kun karhun lihaa syöpi tuoreeltaan, niin paranee huonosta taudistakin." (Uusikirkko V.1.)

Kansanperinteen mukaan karhun sappi oli monissa sisällisissä taudeissa luotettava parannuskeino ja erityisesti sen uskottiin auttavan keltataudissa: "Lääkkeenä on hyvä vingerpori karvasta [sormustimen verran paloviinaa] ja siihen karhunsappea sekaan. Kelpaa kyllä muunkin eläimen sappi. Sen kun ottaa sisään, niin se tekee heti kuin reijän rinnan alle ja ruoka alkaa kulkea." (Kittilä.) Mutta kelpasi karhun sappi muuhunkin: "Hammastaudissa sitä pikku murene otettiin ja hampaan päähän pantiin, kun se on kuivattuna ollut." (Kolari.)

Edellä mainittujen tautien lisäksi "Karhunsappea tarvittiin, kun rupesi mulkut [kivekset] kasvamaan. Sillä voideltiin, jotta ne kuivi siihen." (Kuhmo.) Myös paikallista hoitoa saatettiin käyttää: "Kun oli miehen mulkut kipeänä, niin karhun mulkuilla ovat niitä haudelleet." (Suomussalmi.) Kysymyksessä oli ilmeisesti vesikives tai lisäkivestulehdus.

Karhun kuivattua verta käytettiin mm. eläinten hoitoon: "Karhun karvoja, verta (kuivattuna) tai muuta karhun ruumiinosaa annettiin lehmille, jos ne sairastuivat johonkin ruoansulatustautiin, varsinkin 'suluksiin', jolloin eläin ei syönyt eikä juuri ulostanut." (Mikkelin mlk.)

Karhun karvat kelpasivat ihmistenkin vaivoissa: "Jos miesten muna, kalu, ei seisonut tai herpaantui kesken tarvittaissa, parani tämä vika syömällä karhun karvoja tai käärmeen rasvaa." (Mikkeli.) Kynsilläkin oli lääkinnällistä käyttöä: "Karhun kynnellä raavittiin kipeää paikkaa, niin se parani. (Jämsä.)

Karhun rasva eli kuu oli ennen paljon käytetty lääke, jota runsaan saatavuuden ja hyvän säilyvyyden vuoksi käytettiin jopa kauppatavarana. "Karhunrasva parantaa myös palohaavan hyvin helposti." (Salmi.) "Ruuma [struuma, kilpirauhasen suurentuma] on parannettu karhunrasvalla voitelemalla ja käyttämällä kääreeksi koirannahkoja." (Pielisjärvi.) Karhun rasvan uskottiin auttavan kaljupäisyyteen, koska karhu oli karvainen eläin. Kaiken lisäksi: "Kun tuli piiskattavaksi [raippoja saamaan], niin piti voidella selkensä karhun ihralla ennen piiskaamista, niin sitten ei tehnyt kipeätä eikä selkä mennyt rikki, vaikka pasari [piiskaaja] löi kuinka kovaa." (Askola.)

"Kurkkutaudin parantamiseksi kerrotaan ennen käytetyn sellaista keinoa, että sairas joi kaljaa karhun kurkun, s.o karhusta saadun kurkunpään läpi." (Akaa.) Samoin tehtiin äkillisesti ähkyyn sairastuneilla eläimillä: "Karhun kurkkutorven läpi laskettiin vettä ja juotettiin ammustautiin." (Hyrnsalmi.)

Julkaistu aikaisemmin: Suomen Lääkärilehti 1992: 16: 1628. Tarkistettu maaliskuussa 2003.

Kirjallisuutta:

Haavio, M.: Suomalainen mytologia. WSOY. Porvoo 1967

Hako, M. (toim): Kansanomainen lääkintätietous. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 229: 4 Osa, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki, Turku 1957

Harva, U.: Suomalaisten muinaisusko. WSOY, Porvoo – Helsinki. Porvoo 1948.